Славица М. Кујунџић
Геронтолошки центар, Суботица
slava973@gmail.com

ПОРОДИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА СТАРИХ ЛИЦА ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Сажетак: *Насиље у породици је друштвени феномен коме се у последње време код нас, али и у свету, поклања посебна пажња. Реч је о веома осетљивој теми која дубоко задире у све поре не само породице, као основне ћелије друштва, већ и саме друштвене заједнице. Република Србија је направила велики искорак у овој области доношењем Породичног закона 2005. године који је по први пут јасно дефинисао како појам насиља у породици, иако и радње којима се насиље врши као и круг лица који се смањују жртвама насиља. Доношењем Закона о спречавању насиља у породици, који се примењује од 1. јуна 2017. године, учињен је додатни искорак када је у иштању регулисање области насиља у породици, посебно у области превентивног деловања и координације свих субјеката који су укључени у решавање овог проблема. Овај рад посебно перципира једну категорију жртва насиља у породици а то су стари лица (лица преко 65 година старости). Стари лица у нашем друштву представљају једну од најосетљивијих група, имајући у виду њихово физичко, здравствено али и материјално стање, а сви расположиви подаци упућују на то да се о овој групи жртва мало говори и да велики број аката насиља у породици над старима остаје непријављен у оквиру саме породице а починиоци некажњени.*

Кључне речи: *насиље у породици, насиље над старим лицима, Центар за социјални рад, Породични закон, Закон о спречавању насиља у породици.*

1. УВОД

Насиље у породици је друштвени проблем који не познаје ни временске нити просторне границе. Оно се јавља у свим културама и друштвеним заједницама. Ниједно друштво није имуно на овај проблем без обзира на степен

економског, културног, социјалног, образовног и другог развоја¹. Оно што представља разлику то је начин приступа овом проблему и озбиљност и одређеност заједнице да се наведени проблем реши. Породично насиље није могуће искоренити, али је могуће предвидети механизме којима ће се ова појава свести на најмању могућу меру. То не зависи само од висине запређених казни према учиниоцима ових дела, већ и од едукације становништва а посебно младих људи, као и оснаживања жртава насиља како би се оне одважиле да насиље пријаве и тиме омогуће стручним лицима да им пруже неопходну помоћ.

Када се говори о злостављању старих лица треба имати у виду чињеницу да је реч о поступцима који су усмерени на губитак или умањење самопоштовања код старих лица, као жртава породичног насиља а са друге стране овим чином крше се и основна људска права која су гарантована многим како међународним тако и домаћим прописима².

Уколико се анализирају подаци који се односе на насиље у породици над старим лицима, а о којима евиденцију воде надлежни Центри за социјални рад, можемо закључити да се оно јавља како у градским тако и у руралним срединама. Као починиоци насиља јављају се лица свих старосних доби, оба пола, без обзира на ниво образовања и материјални статус. У највећем броју случајева починиоци су жртвама блиска лица, чланови њихове биолошке породице или друга лица на која су они упућени.

Постоје бројни фактори ризика и узроци који утичу на појаву породичног насиља над старим особама као што су фактори који се тичу саме старије особе, жртве породичног насиља, а полазећи од бројних промена на физичком и психичком плану које изазива старост (слабљење социјалних веза услед одласка у пензију, повлачење у себе, већа рањивост, упућеност на друге); фактори који су везани за самог починиоца насиља у породици (насилници су најчешће њихови партнери, деца, унуци или други сродници, а сам чин насиља не јавља се као изолован чин већ се оно понавља у краћем или дужем временском периоду); фактори ризика који се односе на друштвену заједницу (на појаву насиља у породици утиче и државна политика која се базира на ставовима у којима се врши дискриминација старих људи и у којима се они приказују као чланови заједнице који не доприносе развоју исте већ су искључиво њени корисници и представљају баласт за заједницу) као и фактори везани за облик насиља (насиље у породици је образац који се понавља те се често дешава да управо жртва породичног насиља постане и починилац истог)³.

¹ Мило Бошковић, „Породични фактори криминалитета и породично насиље“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 3/2010, 123-124.

² Невена Петрушић, Наташа Тодоровић, Милутин Врачевић, *Насиље над старијим особама*, Црвени крст Србије, Београд 2012, 9.

³ Силвиа Русац, „Насиље над старијим особама“, *Љетопис социјалног рада*, 2/2006, 7-8.

У северном делу Војводине, посебно местима уз границу са Мађарском (Суботица, Бачка Топола, Стара Моравица, Бајша, Ада, Кањижа, Мол и др.) последњих неколико година дошло је до великих миграција. Добијањем мађарског држављанства и отварањем могућности за рад у државама Европске Уније, велики број младих људи али и породичних људи у средњим годинама, отишао је на рад у иностранство или се одселио у неку од држава Европске Уније. Као последица ових кретања дошло је до тога да је велик број остарелих лица остао да живи сам, без подршке својих чланова породице, махом занемарени. Службе које пружају услуге социјалне заштите ускоро неће бити у ситуацији да одговоре на ове потребе, те је потребно и на највишем државном нивоу размотрити појаву овог феномена и предвидети мере којима би се заштитила стара лица која се нађу у стању социјалне потребе.

2. ПОРОДИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Породичноправна заштита од насиља у породици регулисана је Породичним законом који је донет 2005. године⁴. Породичним законом су дефинисане радње које се сматрају насиљем у породици, предвиђен је круг лица који се сматрају члановима породице у смислу овог закона, регулисане су мере породичноправне заштите као и услови под којима се наведене мере могу изрицати.

Према Породичном закону у случају насиља у породици могу се изрећи следеће мере заштите:

1. издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности;
2. издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности;
3. забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености;
4. забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице;
5. забрана даљег узнемиравања члана породице⁵.

Изрицањем мере исељења из стана или куће насилника који је извршио породично насиље директно се штите интереси жртве породичног насиља. На овај начин насилник поред других облика одговорности управо и исељењем из породичне куће односно стана сноси последице за своје поступање односно радње насиља. Међутим, у пракси се често дешава да се уместо одређивања мере исељења из стана или куће према насилнику врши измештање

⁴ Породични закон-ПЗС, Службени гласник РС, бр. 18/2005 и 72/2011-др. закон и 6/2015.

⁵ Чл. 198 ПЗС.

жртве породичног насиља, које се најчешће смештају у „сигурне куће“. Иако и Истамбулска конвенција предвиђа оснивање „сигурних кућа“ као једно од решења у случају насиља у породици, и то посебно у случајевима када је зарад заштите живота и телесног интегритета жртве неопходна хитна интервенција, ипак ово решење не може у потпуности одговорити потребама друштва. Наиме, капацитет „сигурних кућа“ је мали у односу на потребе друштва а са друге стране измештањем жртве из окружења у коме је живела представља поновни атак на жртву, јер се она из познатог окружења смешта у нову средину у којој је окружена непознатим људима, ограничава се њена комуникација са другим члановима породице и блиским људима и самим тиме на извештан начин врши се њена ненамерна изолација. Зато је веома важно да се ова мера одреди у свим оним ситуацијама када то захтевају околности случаја и када је то у интересу жртве насиља у породици, а како би се на тај начин „казнио“ сам насилник а не жртва. Изрицање ове мере не утиче на својинске односе, дакле насилник и даље остаје власник односно закупац породичне куће односно стана, али му се на овај начин привремено ограничава право да у наведеном објекту станује. У току јавне расправе поводом Нацрта Породичног закона било је мишљења да одређивање наведене мере није легитимно у ситуацији када је непокретност у искључивој својини насилника, посебно када представља његову посебну имовину, јер му се на овај начин ограничава његово право својине. Међутим, треба имати у виду да право својине није апсолутно право већ је подложно одређеним ограничењима. Са друге стране одређивањем ове мере заштите насилник се као власник не лишава права својине на непокретности већ се круг његових својинских овлашћења ограничава. Такође, треба имати у виду да се ради о мери привременог а не трајног карактера, и да је њен примарни циљ заштита жртве насиља⁶.

Мера усељења у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности, такође представља веома значајан облик заштите жртве насиља у породици⁷. На овај начин омогућава се жртви усељење у породични стан или кућу у коме је живела пре извршеног насиља у породици, а који је својевољно напустила или је из истог избачена због последица насиља, с тим да се овом мером не дира у постојеће својинске односе.

⁶ Невена Петрушић, „Породичноправна заштита од насиља у породици у праву РС“, *Ново породично законодавство, Зборник радова са саветовања*, 16. и 17. октобар 2006, Правни факултет у Крагујевцу, Врњачка Бања, 21.

⁷ *Ибидем*, 32. Само одређење мере усељења у породични стан односно кућу, без обзира на право власништва тј. закупа је веома непрецизно. Наиме, у случају мере усељења наведена мера одређује се према извршиоцу насиља у породици, који има обавезу да се исели из предметне некретности. Међутим, мера усељења не односи се на починиона насиља у породици већ на саму жртву. Како је логично да се мере заштите од насиља у породици изричу починиоцима, неопходно је да се измени назив наведене мере како би се она и језички односила на починиоца а не жртву породичног насиља.

Мера забране приближавања члану породице (жртви породичног насиља) на одређеној удаљености, као и забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице изричу се са циљем да се спрече даљи контакти насилника са жртвом насиља како би се евентуално преду-предили нови покушаји насиља.

Могућност изрицања хитних мера учиниоцу насиља у породици од стране надлежног полицијског службеника а које предвиђа Закон о спречавању насиља у породици⁸, у ситуацији када је после процене ризика установљена опасност од насиља у породици, представља велики искорак у заштити жртве. Могућност изрицања хитних мера (мера привременог удаљења учиниоца из стана и мера привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој) у овој фази поступка директно је усмерено на заштиту жртве насиља у породици и спречавање даљег понављања аката насиља од стране учиниоца. На овај начин требало би да се избегне поновно „кажњавање“ жртве и усмеравање последица извршеног насиља директно на самог учиниоца⁹.

Решења која предвиђа Породични закон РС у складу су са решењима из Истамбулске конвенције која се односе на заштиту жртава насиља у породици¹⁰. Оно што још недостаје то је већа примена предвиђених решења у пракси.

Мере заштите од насиља у породици могу трајати највише годину дана, с тим да суд може продужити трајање ових мера уколико постоје за то оправдани разлози. Породични закон не ограничава могућност продужења трајања ових мера, па се може закључити да се њихово трајање може продужавати све док постоји оправдање за њихову примену.

Поступак у спору за заштиту од насиља у породици је хитан да би се заштитила жртва насиља и обезбедила јој се сигурност и минимум егзистенцијалних услова, као и спречило понављање насиља.

Суд није везан границама тужбеног захтева. Намера законодавца била је да се на овај начин обезбеди најбоља и најадекватнија заштита жртве

⁸ Закон о спречавању насиља у породици- ЗСНУП, Службени гласник РС, бр. 94/2016.

⁹ Чл. 17-21 ЗСНУП.

¹⁰ Гордана Ковачек Станић, Сандра Самарџић, „Новине које доноси Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2/2014, 108-109. Истамбулска конвенција предвиђа одређене мере и решења која нису регулисана Породичним законом. Посебан осврт у наведеном раду дат је у погледу решења која је садржао предлог Породичног закона, а која нису уграђена у усвојену верзију закона. Тако Породични закон не садржи мере обавезног лечења од алкохолизма и других болести зависности, као ни обавезног саветовања и психијатријског лечења. Ако се зна да су у пракси управо ови узроци окидач за извршење породичног насиља, јасно је да постоји потреба да се Породични закон усагласи са новонасталим потребама али и искуством које је остварено кроз праксу надлежних органа од његовог доношења.

породичног насиља, а након прикупљања и утврђивања свих релевантних чињеница у поступку. Ова могућност је од посебног значаја у оним ситуацијама када поступак није покренут од стране Центра за социјални рад, јер у том случају Центар је дужан да суду достави мишљење о сврсисходности предложених мера заштите. На овај начин суд добија потпунију слику не само о самом чину насиља у породици већ и о самој жртви насиља, починиоцу, породичним приликама, историји насиља уколико се ради о његовом понављању, а што је све од великог утицаја на одређивање мере заштите од насиља у породици као и дужине њеног трајања¹¹.

Суд је дужан да у складу са чланом 289. став 1 Породичног закона пресуду одмах достави Центру за социјални рад на чијој територији члан породице према коме је учињено насиље има пребивалиште односно боравиште као и Центру на чијој територији члан породице против кога је мера заштите одређена има пребивалиште односно боравиште, а који води евиденцију како о лицима према којима је насиље извршено, тако и о лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици.

3. ПРАКСА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ НАД СТАРИМ ЛИЦИМА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА

3.1. Пракса насиља у породици над старим лицима органа старатељства у АП Војводини за 2015. годину

Центар за социјални рад (у даљем тексту Центар), као орган старатељства, има бројна овлашћења у домену насиља у породици: овлашћење да покрене поступак за изрицање мера заштите од насиља у породици у ситуацији када му се жртва обратила због претрпљеног насиља; овлашћење за подношење тужбе парничном суду ради изрицања једне од мера заштите у породици; у поступку који се води по захтеву другог овлашћеног тужиоца Центар доставља своје мишљење суду пре доношења одлуке, а на захтев суда; суд може затражити од Центра да му пружи помоћ у прибављању доказа у спору за заштиту од насиља у породици. Ова могућност је веома значајна ако се има у виду чињеница да су у Центру формирани посебни тимови који се баве проблемом насиља у породици, да њих чине стручњаци различитих профила (социјални радници, психолози, правници и други) који се у континуитету едукују у овој области, те да је стога њихов допринос веома значајан за решавање судских поступака који се воде због насиља у породици. Центар за

¹¹ Гордана Ковачек Станић, „Породичноправна заштита детета од насиља у породици у српском и европском праву“, *Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније: шемајски зборник*, 2016, 119-135

социјални рад дужан је да води евиденцију у области насиља у породици и то евиденцију жртава као и починилаца насиља тј. насилника, те су судови дужни да пресуде које су донете због насиља у породици достављају Центрима у складу са чланом 289. став 1 Породичног закона.¹²

У Аутономној Покрајини Војводини мрежом Центара за социјални рад обухваћено је 45 Центара. Према подацима Центара на територији АП Војводина укупан број пријава насиља у породици у 2015. години износио је 4186. Од 4186 пријава 457 се односило на стара лица, што чини 10, 92% у односу на укупан број пријава. У Републици Србији није до сада рађено свеобухватно истраживање које би се бавило статистичким показатељима који се односе на насиље у породици над старим лицима и процентуално учешће ове врсте насиља у односу на укупан број пријављених случајева. На основу расположивих података, односно пријављених случајева насиља у породици, може се пак закључити да број случајева насиља над старим особама чини око 10% од укупног броја случајева који се пријаве. Подаци о пријавама које су извршили Центри за социјални рад на територији АП Војводине у 2015. години, а који се односе на стара лица, крећу се у границама података којима располажу различите институције које се баве овом проблематиком. Уколико се пак погледа учешће старих лица у односу на целокупну популацију за сваки од појединачних Центара можемо закључити да се тај проценат учешћа старих креће од 2, 44% у Опову, 3, 57% у Вршцу, нешто преко 4% у Новом Кнежевцу, Панчеву, Кули, Беочину, Шиду и Темерину до чак 28, 57% у Ковину односно 37, 04% у Бачком Петровцу. У неким Центрима као што је Сента, Мали Иђош и Кањижа није било пријава породичног насиља над старим особама у 2015. години. Приликом анализирања расположивих података треба ипак имати у виду чињеницу да су у питању случајеви насиља у породици који су пријављени Центрима за социјални рад, а да у ову анализу нису уврштени они случајеви који су пријављени неким другим надлежним институ-

¹² У пракси долази до извесног одступања када је у питању обавеза судова да Центрима за социјални рад доставе пресуде којима се одређују мере заштите од насиља у породици, а за потребе вођења евиденције о жртвама и починиоцима породичног насиља. Наиме, често се дешава да судови надлежним Центрима достављају пресуде у оним случајевима у којима се Центар појављује у судском поступку као овлашћени тужилац. Међутим, достављање пресуда изостаје у случајевима када је поступак покренут од стране саме жртве или других овлашћених лица. На овај начин судови не спроводе у потпуности одредбе закона и тиме онемогућавају ажурно вођење евиденције од стране Центра. Центри би морали да инсистирају код судова у погледу испуњавања ове обавезе, посебно из разлога што је у наведеним случајевима, када се Центар не појављује у улози тужиоца, суд обавезан да затражи од Центра да се изјасни о сврсисходности предложених мера заштите од насиља у породици. Дакле, за неиспуњавање законске обавезе није одговоран само суд већ и Центар, који у наведеним поступцима има сазнања да се они воде пред судом, али не предузима потребне радње како би обезбедио да суд по окончању поступка пресуду достави Центру.

цијама. Такође, ове податке треба узети са резервом, када говоримо о распрострањености насиља у породици из разлога што велики број случајева насиља у породици остаје непријављен.

Према подацима Центара у 2015. години највећи број пријављених случајева породичног и партнерског насиља извршен је у биолошкој породици старог лица, жртве породичног насиља, а само незнатан број случајева насиља је извршен у другој породици. Од 457 пријављених случајева породичног насиља над старим особама 447 случајева насиља извршено је у биолошкој породици а свега 10 у другој породици. То потврђује да су најчешћи насилници према старим лицима њихови супружници, деца, унуци и други сродници.

Са друге стране, када се анализирају подаци који се односе на жртве насиља у породици долази се до податка да од 457 пријава породичног насиља над старим лицима 335 се односило на жртве женског пола а 122 на жртве мушког пола. Из наведених података може се закључити да су стара лица женског пола више изложена ризику да постану жртве породичног и партнерског насиља, али исто тако се види да преко 25% жртава чине особе мушког пола, што није занемарљив број.

Табела 2: Број пријава породичног и партнерског насиља у 2015. години према доминантној врсти насиља (према подацима интерних тимова Центара за социјални рад у АП Војводини)

Редни број	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Центар за социјални рад	Бачка Топола	Мали Иђош	Суботица	Житиште	Зрењанин	Нова Црња	Нови Бечеј	Сечањ	Ада	Кањижа	Киkindа
Физичко насиље	3	0	9	8	61	3	4	1	4	0	2
Сексуално насиље	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Психичко насиље	0	0	1	0	47	1	0	0	0	0	9
Занемаривање	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Економско насиље	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Друго	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0

Редни број	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
Центар за социјални рад	Нови Кнежевац	Сента	Чока	Алибунар	Бела Црква	Вршац	Ковачица	Ковин	Опово	Панчево	Пландиште
Физичко насиље	0	0	0	3	2	2	7	10	1	6	1
Сексуално насиље	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Психичко насиље	1	0	3	1	3	0	6	0	0	4	3
Занемаривање	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Економско насиље	0	0	0	0	0	5	2	0	0	0	0
Друго	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Редни број	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.
Центар за социјални рад	Апатин	Кула	Опаци	Сомбор	Бач	Бачка Паланка	Бачки Петровац	Беоцин	Бечеј	Врбас	Жабал	Нови Сад
Физичко насиље	3	1	2	7	1	2	6	2	5	1	0	27
Сексуално насиље	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Психичко насиље	2	1	0	9	0	0	1	0	0	8	1	22
Занемаривање	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0
Економско насиље	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Друго	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Редни број	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.
Центар за социјални рад	Србобран	Сремски Карловци	Темерин	Тител	Инђија	Ириг	Пећинци	Рума	Сремска Митровица	Стара Пазова	Шид
Физичко насиље	5	1	1	0	4	0	8	4	20	11	1
Сексуално насиље	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Психичко насиље	1	1	1	7	6	1	6	11	5	19	0
Занемаривање	1	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0
Економско насиље	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0
Друго	1	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0

У табели 2 приказан је број пријава породичног и партнерског насиља у 2015. години Центрима у АП Војводини и то према доминантној врсти насиља. Од 457 пријава 239 се односи на физичко насиље, 141 на психичко, на економско насиље 11, занемаривање 9, на сексуално 3 и 14 пријава се односи на неку другу врсту насиља. Из приложеног се може закључити да се највећи број пријава односи на физичко насиље, чак 52, 29%, док се на психичко насиље односи 30, 85%.

Центри за социјални рад на територији АП Војводине у току 2015. године спровели су укупно 364 поступака, од којих се 289 поступака односи на пружање материјалне, правне или стручно саветодавне подршке жртви насиља у породици, затим у 24 случаја жртва породичног насиља је упућена на услуге других надлежних установа, у 20 случајева покренут је поступак пред судом, у 16 случајева извршено је издвајање жртве насиља из породице а у 15 случајева предузете су друге мере и активности.

У току 2015. године Центри за социјални рад су, по службеној дужности, покренули укупно пред судом 20 поступака, и то 18 поступака за изрицање мера заштите од насиља у породици и 2 кривичне пријаве. Из наведених података може се закључити да је на територији АП Војводине од стране Центара за социјални рад у 2015. години свега 18 поступака покренуто за изрицање мера заштите од насиља у породици, што представља релативно мали број поступака у односу на број пријава породичног насиља над старим лицима. Посебно забрињава податак да од 45 Центара на територији АП Војводине чак 35 није покренуло ниједан поступак за заштиту старих лица, жртава насиља. Очигледно ове мере, које представљају могућност за адекватну заштиту жртве насиља и њено дистанцирање у односу на починиоца, нису у довољној мери прихваћене у пракси. Било би корисно и по жртву насиља али и по само друштво да се ове мере чешће примењују и то посебно мере исељења из породичног стана или куће односно уселења у исти, без обзира на право власништва односно закупа, и то у свим оним ситуацијама када се жртвама обезбеђује помоћ смештајем у сигурне куће. Већ је раније напоменуто да се измештањем жртве из познате средине она на неки начин поново кажњава, те би у свим случајевима у којима околности случаја то омогућавају, требало омогућити жртви да остане у познатом окружењу, а да починилац буде кажњен исељењем из породичног стана односно куће.

3.2. Практика насиља у породици над старим лицима органа старатељства у АП Војводини за период од 2011. до 2015. године

Територија АП Војводине покривена је као што је већ речено мрежом од 45 Центара за социјални рад. У табели 1 приказан је преглед броја жртава насиља у породици на територији АП Војводине у периоду од 2011. до 2015.

године. Из приложеног се може закључити да је број жртава насиља у породици (према пријављеним случајевима) у порасту и то како када су у питању стара лица тако и остале категорије лица (деца, млади одрасли). Ако се посматрају подаци који се односе на стара лица као жртве насиља у породици видимо да се у периоду од 2011. до 2014. године тај број увећавао, да би у 2015. години дошло до дуплирања броја жртава у односу на 2011. годину. Тако су у 2011. години стари учествовали у укупном броју жртава породичног насиља са 6, 74%, док је у 2015. години то учешће износило 10, 92%.

Табела 1: Број жртава насиља у породици према подацима Центара за социјални рад у АПВ Војводини

	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно	% учешће старијих као жртава насиља
2011. година	776	261	858	137	2032	6, 74%
2012. година	1050	162	912	199	2323	8, 57%
2013. година	882	179	988	191	2240	8, 53%
2014. година	1053	166	1366	262	2847	9, 2%
2015. година	1214	329	2186	457	4186	10, 92%

Када је реч о месту где се одвија породично насиље у највећем броју случајева то је биолошка породица. Тако и када су у питању стара лица најчешће је место извршења породичног насиља управо биолошка породица (преко 90% случајева), а затим хранитељска или друга породица. У табели број 2. приказани су подаци који се односе на место одвијања насиља у породици када су у питању стара лица и то за период од 2011. до 2015. године.

Табела 2: Структура жртава насиља према месту одвијања насиља према подацима Центара за социјални рад у АПВ Војводини

	2011. година	2012. година	2013. година	2014. година	2015. година	Укупно
Биолошка породица	133	193	188	257	447	1218
Хранитељска или друга породица	1	1	3	0	10	15
Установа за смештај	0	0	0	0	0	0
Друго	3	5	0	5	0	13
Укупно	137	199	191	262	457	1246

У табели 3 приказани су подаци о поступцима које су Центри за социјални рад покренули по службеној дужности у периоду од 2011. до 2015. године када су у питању стара лица као жртве породичног насиља. Из наведених података може се закључити да се у највећем броју случајева ради

о поступку за изрицање мере заштите од породичног насиља и то у 46 случајева. Број ових поступака из године у годину расте, што је охрабрујуће како за жртве тако и за целокупну заједницу. Такође велики је проценат поступака у којима је поднета кривична пријава али и других поступака (ради се о саветодавним, тераписким и другим услугама које се пружају жртвама породичног насиља).

Табела 3: Поступци за заштиту жртава насиља које је ЦСР покренуо по службеној дужности (за старија лица)

	2011. година	2012. година	2013. година	2014. година	2015. година	Укупно
Поступак за изрицање мере заштите од насиља у породици	2	15	4	7	18	46
Кривична пријава	1	3	3	12	2	21
Поступак за доношење привремене мере принудног лечења	0	0	2	2	0	4
Поступак за лишавање пословне способности	0	1	0	0	0	1
Друго	14	3	19	6	0	42
Укупно	17	22	28	27	20	114

4. СУДСКА ПРАКСА ОСНОВНОГ СУДА У СУБОТИЦИ У ПЕРИОДУ ОД 2010. ДО 2016. ГОДИНЕ

Пред основним судом у Суботици у периоду од 2010. до септембра 2016. године вођено је 111 парничних поступака који су се односили на заштиту од насиља у породици и то у 2010. години 5 поступака, у 2011. години 11 поступка, у 2012. години 15 поступака, у 2013. години 24 поступка, у 2014. години 25 поступака, у 2015. години 23 поступка и у 2016. години 8 поступака.

Од 111 предмета који су вођени пред Основним судом у Суботици 107 предмета је правоснажно решено док је поступак у 4 предмета још у току. Од 107 правоснажно окончаних поступака 38 је окончано доношењем пресуде којом се тужбени захтев усваја, 9 поступака доношењем пресуде којом се тужбени захтев делимично усваја, 3 доношењем пресуде којом се тужбени захтев одбија, 21 поступак доношењем пресуде којом се брак разводи и изричу мере заштите од насиља у породици, 28 поступака окончано је повлачењем тужбе, у 2 поступка дошло је до обуставе поступка односно поравнања, док су 4 поступка окончана спајањем поступка.

Од 107 предмета који су вођени пред Основним судом у Суботици и правоснажно решени у 3 случаја су жртве насиља била стара лица (лица старија од 65 година).

Из наведених података може се закључити да је мали број процесуираних случајева насиља у породици у којима су жртве насиља стара лица. Према подацима Центра за социјални рад Суботица Центар је по службеној дужности у 2014. години покренуо 7 поступка за изрицање мере заштите од насиља у породици, док је у 2015. години покренуо 18 поступака. Међутим, од 111 поступака који су у периоду од 2010. до 2016. године вођени пред Основним судом у Суботици за изрицање мере заштите од насиља у породици само се 3 предмета односе на породично насиље над старим лицима. То је веома мали број ако се узме у обзир да је учешће старих лица у укупном броју жртава породичног насиља око 10%. Како би се наведени проблем решио неопходно је оснажити пре свега саме жртве насиља, у овом случају стара лица, да пријаве насиље које се над њима врши, али исто тако је неопходно пружити заштиту жртвама и у судском поступку како би се одупрли притисцима који се неретко од стране насилника поново над њима врше, као и могућим претњама. Мере заштите од насиља у породици управо и имају улогу да онемогуће насилника да понови насиље над жртвом, на тај начин што им је основни циљ да онемогуће остваривање физичког контакта између жртве и насилника. Међутим, то није довољно већ је неопходно деловати и на другом плану, односно радити не само са жртвом већ и самим насилником како би се његов образац понашања променио.

Ако се анализирају три судска предмета (предмет број П2-427/14, П2-749/15, П2-1155/2015) у којима су изречене мере заштите од насиља у породици од стране основног суда у Суботици починиоцима породичног насиља над старим лицима, може се закључити да у сва три случаја постоје заједничке карактеристике. У сва три случаја породичног насиља починиоци (насилници) су била лица која живе у заједничком домаћинству са жртвом било да су то бивши брачни друг, деца или други блиски сродници. У сва три случаја ради се о физичком насиљу у комбинацији са психичким насиљем, што потврђује тезу да се насиље ретко јавља у само једном облику већ да је веома често присутна комбинација различитих појавних облика насиља. Оно што забрињава то је податак да је у сва три случаја дошло до понављања насиља над жртвом, да су у више наврата обавештени о постојању насиља надлежни Центар за социјални рад као и полиција, али да је до реакције дошло тек након што се насиље поновило и пошто је дошло до повећања агресивности у понашању починиоца према жртви.

Анализом предмета БРОЈ П2-749/15 Основног суда у Суботици долазимо до потврђивања свих изнетих запажања. Наиме, у наведеном случају тужба је поднета Основном суду у Суботици од стране тужитељица Р. Ж. и Т. М.

против туженог Р. И. (1949) због насиља у породици. Тужитељица Р. Ж. и тужени Р. И. су бивши брачни супружници, а тужитељица Т. М. је рођена сестра Р. Ж. Из предмета даље можемо видети да се насиље на почетку манифестовало у вербалном облику, те да је тужени у алкохолисаном стању вређао тужитељице и претио им, да би касније дошло до физичког насиља и повећане агресије у понашању туженог. У тужби тужитељице су навеле да су се због насиља обраћале и Центру за социјални рад Суботица, као и да је против туженог поднета и кривична пријава Основном јавном тужилаштву у Суботици због насиља у породици из члана 194 став 1 Кривичног законика. То није први пут да су тужитељице заштиту тражиле од надлежних органа, већ су против туженог и раније поднеле кривичну пријаву али је она одбачена применом принципа опортунитета. Наводе тужитељица да су се у више наврата обраћале надлежним органима тражећи заштиту потврђују и наведени органи у својим извештајима који су достаљени суду. Тако је Полицијска управа Суботица дана 31.08.2015. године суду доставила Извештај број 214-78151/2015 у коме је наведено да је тужитељица Р. Ж. у више наврата пријављивала узнемиравање од стране бившег супруга Р. И. и то 07. 11.2014., 09.11.2014., 28.04.2015., 30.07.2015. и 05.08.2015. године. Основно јавно тужилаштво Суботица је у свом Извештају број Кт 58/15 од 01.09.2015. године навело да је тужитељица Р. Ж. поднела кривичну пријаву против туженог Р. И. 20.10.2014. године због насиља у породици. Поводом исте тужилаштво је применило принцип опортунитета и наложило Р. И. да уплати одређени новчани износ у хуманитарне сврхе.

Све то упућује на закључак да недостатак координације између надлежних институција и недостатак међусобног обавештавања јесте један од разлога зашто се у многим случајевима насиља у породици не реагује благовремено. Оно што такође забрињава је пракса судова да у случајевима насиља у породици, а када се ради о вођењу кривичног поступка против починиоца, одустају од даљег гоњења применом принципа опортунитета. Ако се узме у обзир друштвена опасност коју са собом носи породично насиље, логично је и оправдано да починиоци ових дела буду најстроже кажњени а не да им се омогући да избегну одговорност за своја дела. На овај начин се жртве поново доводе у опасност од понављања насиља и угрожава се њихова безбедност и живот.

5. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

На основу података који се односе на случајеве насиља у породици на територији АП Војводине може се закључити да је породично насиље распрострањено. Повећан број пријава пак не мора нужно бити показатељ стварног

пораста породичног насиља у друштву, већ може бити једним делом и последица већег броја пријављених случајева од стране жртава насиља или других лица, а са друге стране значајну улогу могу имати медији који у свом раду већу пажњу посвећују овом феномену. Међутим, велики број случајева насиља у породици и даље остаје непријављен те се праве размере овог проблема не могу тачно утврдити. У Републици Србији не постоји опсежно истраживање које би дало егзактне податке како о броју случајева, тако и податке о самим жртвама насиља, починиоцима, појавним облицима, као и мерама које се примењују према учиниоцима. Оно што се ипак на основу расположивих информација може закључити је да су жртве насиља, а када су у питању стара лица, у највећем броју случајева жене, да се насиље најчешће одвија у кругу саме породице, да су починиоци брачни или ванбрачни партнер, деца или други блиски сродници те да су доминантни облици насиља физичко и психичко насиље. Међутим, ако се има у виду да око 20% популације у Републици Србији чине стара лица (лица преко 65 година), са тенденцијом сталног пораста учешћа у укупној популацији, а да је учешће насиља над старима у укупном броју пријављених случајева око 10%, може се закључити да велики број случајева насиља над старим лицима остаје непријављен.

Оно што се јавља као проблем када је реч о насиљу над старим лицима то је веома мали број како пријављених тако и процесуираних случајева насиља у породици¹³. Овај проблем додатно компликује и чињеница да се стари људи ретко одваже да пријаве члана породице, као свог насилника, најчешће због традиционалних ставова према породици, осећаја срама, кривице као и страха од осуде средине и одмазде починиоца¹⁴.

За успешну борбу против насиља у породици неопходна је сарадња свих институција и других актера који су укључени у решавање овог проблема, било да су то Центри за социјални рад, тужилаштва, полиција, здравствене организације и други. Само на тај начин може се обезбедити благовремена и адекватна заштита жртава породичног насиља. У пракси се често дешава да се управо из разлога лоше комуникације између надлежних институција делује са закашњењем, дешава се да жртве добију заштиту тек пошто су претходно неколико пута безуспешно пријављивале насиље у породици.

¹³ Поред непријављивања насиља у породици проблем представља веома мали број спроведених поступака пред судом и изречених мера заштите од насиља у породици. Према подацима Основног суда у Суботици у периоду од 2010. -2015. године вођена су само три поступка у којима је жртва насиља било старо лице. Овако лоша статистика додатно обесхрабрује потенцијалне жртве, које губе поверење у правосудни ситем и могућност државе да се избори са наведеним проблемом.

¹⁴ Марија Драшкић, „Насиље у породици: Прва пресуда Врховног суда Србије“, *Ново породично законодавство, Зборник радова са саветовања*, 16. и 17. октобар 2006., Правни факултет у Крагујевцу, Врњачка Бања, 343.

Неблаговремено реаговање у случају породичног насиља може имати фаталне последице по жртву.

Оно што охрабрује је то да је држава препознала опасност коју породично насиље представља за друштво у целини. Додатни допринос у борби против насиља у породици представља доношење Закона о спречавању насиља у породици, који је *lex specialis* у односу на постојеће прописе који регулишу ову материју. Овај Закон доноси значајне новине у односу на постојећу регулативу које се са једне стране огледају у појачаном превентивном деловању не само у случајевима када је насиље извршено већ и у оним ситуацијама у којима постоји непосредна опасност од наступања насиља¹⁵. Оно што делује охрабрујуће је и чињеница да се у оквиру свих органа надлежних за борбу против насиља у породици (полиција, тужилаштво, судови, Центри за социјални рад) предвиђа именовање лица за везу чија је улога координација и свакодневна размена података важних за спречавање насиља у породици, откривање и гоњење починилаца као и заштиту жртава насиља¹⁶. Такође, предвиђена је специјализована обука свих лица која се баве насиљем у породици у оквиру надлежних органа и институција, како би благовремено и стручно могли реаговати на све захтеве које пред њих поставља овај закон¹⁷. Доследна примена свих прописа који регулишу област насиља у породици треба да омогући правовремену и квалитетнију борбу против ове пошаст савременог друштва.

¹⁵ Чл. 13 ЗСНУП.

¹⁶ Чл. 24 ЗСНУП.

¹⁷ Чл. 28 ЗСНУП.

Slavica M. Kujundžić
Gerontology Center, Subotica
slava973@gmail.com

Protection of Old Persons under Family Law

Abstract: *Domestic violence is a social phenomenon which paid special attention nowadays, both in our country and in the world. It is a very sensitive topic that deeply interferes into the basic cell of society, such as a family, but also the wider community itself. The Republic of Serbia has made a major breakthrough in this area by passing the Family Law in 2005, which was the first law of this type that clearly defines the concept of domestic violence, as well as actions that is described as violence and the group of persons who consider themselves victims of violence. The adoption of the Law on Prevention of Domestic Violence, which enters into force at June the 1st 2017, represents an additional step forward when it comes to the regulation of domestic violence, particularly in the area of preventive action and coordination of all stakeholders involved in solving this problem. This study pays special attention to one category of victims of domestic violence, namely, the elderly (persons over 65 years of age). The elderly in our society are one of the most vulnerable groups, taking into account their physical health and also financial situation. All available data indicate that this group of victims are reluctant to speak, and that a large number of acts of domestic violence against the elderly go unreported within the same family, while the perpetrators remain unpunished.*

Keywords: *domestic violence, violence against the elderly, the Center for Social Work, Family Law, the Law on Prevention of Domestic Violence.*

Датум пријема рада: 03.04.2017.